

О. А. Лихолат, доктор біологічних наук,
професор кафедри товарознавства та митної
експертизи Академії митної служби України
Н. Репало, курсант Академії митної служби України

ПОСИЛЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ПРОПУСКОМ ГОРІЛЧАНИХ ВИРОБІВ ЯК ОБ'ЄКТОМ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто сучасний стан ринку горілчаних виробів та проблеми, що постають перед митниками під час проведення митного контролю товарів цієї товарної позиції. Подано пропозиції щодо методики попередньої оцінки якості горілчаних виробів безпосередньо на митних постах, що дозволить підвищити обґрунтованість призначення спеціалізованої товарознавчої експертизи.

The modern condition of the market of vodka products and problems appeared before customs officers at carrying out of the customs control of the goods of this commodity position is considered. Offers concerning a technique of the previous estimation of quality of vodka products directly on customs posts for basis of specialized goods examinations assignment are sent.

Ключові слова. Митний контроль, горілчані вироби, оцінка якості, товарознавча експертиза.

Вступ. Відповідно до ст. 2 Митного кодексу України митна політика – система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі [1]. Для захисту інтересів споживачів, національних товаровиробників, державних інтересів та запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя і здоров'я громадян, відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України № 46 “Про стандартизацію та сертифікацію” від 10.05.1993 р. [2], Кабінет Міністрів України 30.06.1996 р. прийняв Постанову № 851 “Про подальше удосконалення контролю за якістю лікеро-горілчаних виробів, які імпортуються в Україну” [3], де наголошено, що лікеро-горілчані вироби, котрі імпортуються в Україну, мають відповідати вимогам і стандартам, установленим у країні походження товару, які не повинні бути нижчими за вимоги та стандарти, що застосовуються до таких товарів в Україні, а в разі їх відсутності – вимогам і стандартам, які чинні у провідних країнах-експортерах зазначених товарів.

Горілка – універсальний продукт. Через простоту виготовлення і вживання вона поширилася по всьому світу і випускається у великій кількості торгових марок, які відрізняються між собою характеристиками, сировиною, з якої вироблена, особливостями технологій, добавками, поліпшувачами аромат і смак. Зростає споживання горілки на Заході. Мода на слабоалкогольні та енергетичні напої, що є сумішшю міцного алкоголю і газованої води, зробила горілку, яка вважається ідеальним закріплювачем коктейлів, напоєм номер один. Авторитетний міжнародний журнал Impact провів у 2006 р. глобальне дослідження ринку алкоголю. За зростанням продажів серед міцних алкогольних напоїв на перше місце вийшла горілка.

Натепер горілка як вид міцних алкогольних напоїв виробляється в багатьох країнах: Швеції, США, Росії, Франції, Бельгії, Канаді, Ізраїлі, Китаї, Угорщині, Чехії, Болгарії, Іспанії, Австрії, В'єтнамі, Шотландії та ін. Цей ринок приносить дуже великі прибутки як виробникові, так і реалізаторові. Зокрема, обіг компанії Nemiгоff становив у 2004 р. 202 млн дол., в 2005 – 397, в 2006 – 408 млн дол. Тому спокуса підроблювати або збільшити їх обсяги через розбавлення водою або дешевшим технічним спиртом завжди є як у реалізатора, так і у виробника алкогольної продукції [4].

© **О. А. Лихолат, Н. Репало, 2009**

Ще років 15 тому в Україні із загальної кількості споживаної алкогольної продукції 60 % припадало на імпорт. Часто продукція іноземних фірм мала вельми сумнівну якість і навіть становила пряму загрозу для здоров'я. Так, у горілці “Кремлівська” виробництва США при аналізі ідентифікували завищений уміст сивушного масла й альдегідів. Імпортований “кристално чистий” продукт – знаменитий “Распутін”: смак і запах деяких партій цієї горілки виявився абсолютно невластивим для горілки, а уміст сивушних масел перевищив норму в 5,4 рази! Подібні приклади, на жаль, досить часті.

Дуже багато дешевої горілки імпортувалося з України, перш за все, до Росії. Але змінився митний порядок, російський ринок для дешевої горілки від вітчизняних виробників закритися. Для України закриття російського ринку стало величезним “плюсом” – це примусило українців набагато раніше за росіян задуматися над необхідністю розвитку іншим шляхом. Українські виробники націлилися на дорогий сегмент, що призвело до другого виходу української горілки на російський ринок (2000–2001 рр.). Поставки горілки з України в І кварталі 2008 р. порівняно з I кварталом 2007 р. зросли на 27 % – ринок відновлюється. Частка української горілки залишається абсолютно домінуючою на російському ринку імпортованої горілки. Відновлення позицій імпорту української горілки цілком закономірне і зрозуміле навіть в умовах перенесення частини виробництва до Росії. Зростає експорт до Росії лікеро-горілчаних виробів <25 %: з 0,4 % у 2005 р. до 56,2 % у 2007 р. За підсумками року наростили свою частку українські “слабоградусні” лікеро-горілчані вироби (обсяг поставок збільшився у 800 разів). Свого часу українські виробники повернули російському ринку любов до міцних

настоянок; очікується певний бум на ринку лікєро-горілочаних виробів <25 %, тому що цим сегментом впритул зайнялися українські компанії.

Водночас швидкими темпами розвивається виробництво горілочаних виробів у Росії. За даними Федеральної митної служби Росії, в 2007 р. експорт російської горілки збільшився майже на 50 %, перевищивши \$60 млн: поставки зросли з 669,862 тис. дол. (обсяг наводиться в перерахунку на 100-відсотковий спирт) у 2005 р. до 977,432 тис. дол. у 2007 р., у грошовому виразі – з \$43,9 млн до \$64,5 млн. Найвпливовіші експортери розраховують на подальше зростання продажів.

Країни СНД залишаються для російських виробників горілки пріоритетним експортним простором. Чотири місця в десятці найбільш питущих країн світу займають Україна, Білорусь, Казахстан та Узбекистан. Схожість структури ринків СНД з російським ринком робить зрозумілою модель поведінки, а звичка місцевого населення пити напій у чистому вигляді знижує витрати на розповсюдження продукту. Тому ввезення в Україну горілки, виробленої в Росії, має тенденцію до збільшення. Провідними марками преміальних горілок, що поставляються в Україну, є “Императорская коллекция Суперпремиум” (ЗАО “ПГ Ладога”, Санкт-Петербург), “Русский бриллиант Премиум (ООО “Кристалл”, Ульяновськ), “Русский стандарт Премиум (ООО “Русский Стандарт Водка”, Санкт-Петербург), “Белое золото Премиум (ОАО “Кристалл”, Калуга) [4].

В Україні помітне зростання обсягів імпоротної горілки, що свідчить про нову хвилю пристрасті преміальних споживачів до дорогої імпоротної горілки далекого зарубіжжя – це теж тренд. Вірогідно, на цю групу населення активно впливають усі рекламовані західні тренди своїми каналами комунікацій. А тренд західного ринку міцного алкоголю – споживання європейської (не російської) горілки.

Постановка завдання. Горілка належить до групи алкогольної продукції, що найчастіше фальсифікується. Найпоширеніші засоби фальсифікації горілки: повна або часткова заміна харчового спирту на дешевший технічний; застосування води, що не відповідає вимогам технології; розбавлення або повна заміна водою. Тому проблема проведення всебічної експертизи якості всіх видів алкогольних напоїв, а особливо горілки і вин, що надходять на ринок алкогольної продукції, дуже актуальна. Багато неспеціалістів намагаються організувати системи контролю за якістю алкогольної продукції, але відсутність висококваліфікованих експертів у цій галузі зводить їх роботу тільки до популярських заяв.

Результати дослідження. Під час експертизи якості алкогольних напоїв можуть досягатися такі цілі дослідження:

- 1) установлення виду алкогольного напою;
- 2) установлення показників якості напою;
- 3) установлення фальсифікації;
- 4) установлення терміну зберігання;
- 5) контроль технологічних процесів.

Під час проведення експертизи якості з метою встановлення виду алкогольного напою експерт повинен визначити коло виконуваних при цьому завдань і методів, які він має у своєму розпорядженні.

Горілка – це прозора, безбарвна рідина, з характерним горілочаним ароматом, без сторонніх домішок і включень. Це спиртний напій міцністю 38–45 %, 50 і 56 %, отриманий обробкою сортування (водно-спиртової суміші) адсорбентом з подальшою фільтрацією. Нормативним документом для виробництва горілки є ГОСТ Р 51355-99 “Водки и водки особые. Общие технические условия” [5]. Згідно з цим ГОСТом горілки, залежно від вживаних під час виготовлення спирту і добавок, поділяються на горілки і горілки особливі. Для виробництва горілок використовують спирт найвищого очищення і марок “Екстра”, “Люкс” (“Альфа” і “Базис” поки що в ГОСТі не зазначено, але використовувати можна), ніколи не використовують спирт 1-го сорту [6, 7]. Горілки особливі містять різні смакові й ароматичні добавки, що поліпшують смак, запах та аромат, але вони ні в якому разі не повинні змінювати органолептичні показники, визначені цим ГОСТом.

Споживча цінність лікєро-горілочаних виробів полягає в їх здатності задовольняти вимоги покупців. Споживча цінність включає комплекс властивостей: органолептичні переваги, енергетичну, фізіологічну цінність, а також засвоюваність і харчову безпеку.

Алкогольний продукт повинен мати високу органолептичну, енергетичну цінність і бути безпечним у споживанні. Згідно з ГОСТом за органолептичними показниками горілки мають бути бездоганної прозорості, з характерним для них ароматом, однорідним смаком без пекучого гіркуватого або солодкуватого присмаку, а особливі горілки – відрізнятися специфічним ароматом і м’яким смаком, які створюються внесенням інгредієнтів, таких як гліцерин, мед, ефірні олії. Основний показник якості горілки – її безпека, і перш за все “хімічна” безпека, що полягає в обґрунтованій упевненості в тому, що зазначена продукція за звичайних умов використання не є шкідливою і небезпечною для здоров’я нинішнього і майбутнього поколінь.

Енергетична цінність горілки становить 235 ккал у 100 г продукту й обумовлена в основному вмістом етилового спирту (при згоранні 1 г в організмі виділяється 7 ккал) [8, 126–134].

Основна фізіологічна дія алкогольних напоїв на організм людини пов’язана зі впливом етилового спирту на нервову і серцево-судинну системи, а ступінь дії залежить від дози алкоголю.

Сертифікація в перекладі з латини – “Зроблено правильно”. Для того щоб переконатися, що продукт “зроблено правильно”, треба знати, яким вимогам він має відповідати і яким чином можна отримати достовірні докази цієї відповідності.

Установлення відповідності заданим вимогам пов'язане з випробуваннями. Під випробуванням розуміється технічна операція, що полягає у визначенні однієї або декількох характеристик даної продукції відповідно до встановленої процедури за прийнятими правилами.

Для проведення випробувань, тобто для визначення фізико-хімічних і органолептичних показників, з партії продукції методом випадкового відбору роблять вибірку в кількості двох пляшок будь-якої місткості (але загальний об'єм має бути не менше 1 літра), оформлюють акт відбору проб і передають на випробування в акредитовану лабораторію. Лабораторія може бути акредитованою в системі Держстандарту. У лабораторії вміст пляшок об'єднують і аналізують. Перелік контрольованих показників регламентується відповідними нормативними документами, що встановлюють правила приймання і методи аналізу за видами алкогольної продукції.

Органолептичний аналіз – це перший етап у процесі випробувань, що передбачає оцінку зовнішнього вигляду (прозорості) й кольору спирту й горілки, смаку і запаху. Специфіка роботи в умовах ринкової економіки така, що контроль якості алкогольної продукції, ухвалення рішень й оформлення необхідних документів мають проводитися в гранично стислі терміни, інакше фірми-постачальники можуть необґрунтовано зазнавати збитків. Треба відзначити, що у зв'язку з цим проведення повноцінної органолептичної експертизи (за участю декількох кваліфікованих фахівців і з дотриманням у повному обсязі вимог до організації та проведення дегустації) практично неможливе. Тому суб'єктивна органолептична оцінка завжди повинна підтверджуватися результатами інструментальних методів досліджень.

Використання інструментальних методів випробувань дає можливість, по-перше, об'єктивізувати органолептичну оцінку, по-друге, документувати результати випробувань, по-третє, перевірити отримані результати в незалежних лабораторіях. Фізико-хімічними методами оцінюють повноту наливання, масову частку спирту, цукру, шкідливих домішок та інші показники згідно з тими, що відповідають ГОСТу.

Достовірність і показники безпеки визначаються за ГОСТом Р 51786-2001 “Водка и спирт этиловый из пищевого сырья. Газохроматографический метод определения достоверности” [9], де унормовано основні фізико-хімічні показники безпеки, а граничні значення масових концентрацій токсичних елементів регламентує СанПіН. ГОСТ нормує граничні значення масових концентрацій у перерахунку на зневоднений спирт – оцтового альдегіду, сивушних масел, складних ефірів, вільних кислот, фурфуролу і метилового спирту.

Проте проведення органолептичної та фізико-хімічної експертизи здійснюється фахівцями в акредитованих спеціалізованих лабораторіях. На митних постах митники в змозі провести візуальну попередню експертизу горілчаної продукції, що імпортується в Україну.

Фальсифікація горілки часто виявляється при зовнішньому огляді пляшки: її ознакою може служити невиразна блякла матова етикетка на неякісному папері, нещільне закупорювання, нечітке штампування на ковпачку, невідповідність найменування горілки виштампуваній заголовній букві на ковпачку і підпису на етикетці, наявність сторонніх включень.

Непрямою ознакою достовірності горілки може служити чорний наліт, що змазується, на денці пляшки, який утворюється при русі пляшок по транспортеру.

Етикетки і контретикетки на пляшках повинні бути наклеєні якісно (без перекосів, розривів тощо). Крім того, вони мають бути чіткими і яскравими, містити повну й достовірну інформацію про виробника продукції. Підроблені етикетки, які наносять на фальсифіковану алкогольну продукцію, зазвичай бувають тьмяними, іноді містять неправильну інформацію про виробника, граматичні помилки і т. д. Часто в них допускаються посилання на застарілі, нечинні ГОСТи. Наприклад, нині на горілку чинний ГОСТ Р 51355-99. Проте на етикетках, що наклеюються на фальсифіковану продукцію, іноді вказується нечинний ГОСТ 12712-80.

Доцільно розглянути етикетку зі зворотного боку. Фірмові етикетки на заводі наклеює автомат. Тому виходить рівно, клей наноситься дрібною “гребінкою” – акуратними, рівновіддаленими смугами. У невиробничих умовах клей зазвичай наноситься пензликом, тому смужки часто нерівні.

Поліграфічна якість етикетки. Вона має бути трохи лакованою. На внутрішньому боці етикетки надруковано або шифр, або дату виготовлення. Якщо етикетка виготовлялася на ксероксі, то фактура паперу буде розпушеною і товстою.

Лазерне маркування. Воно розташовується прямо на склі у вигляді цифр і букв, нанесених дрібними чорними крапками. Підробку легко визначити – справжнє маркування не стирається, від підробленої на пальці залишаються сліди.

Багато великих підприємств для захисту своєї продукції від підробок передбачають нанесення на ковпачок або пляшку написів або шифрів напиленням водонерозчинної фарби.

Штамп дати розливу, який наноситься заводом-виробником на кожну пляшку (на зворотній або зовнішній бік етикетки, на скло пляшки, на термоусадковий ковпачок тощо), має бути чітким і зрозумілим.

Рівень рідини у пляшці. Тару з гвинтовою пробкою заливають зазвичай до середини шийки. Якщо використовується “безкозирка” – трохи вище за плічки.

Ковпачок з гвинтовим різьбленням не повинен прокручуватися навколо своєї осі. На заводі-виробникові такі пляшки бракуються.

Зовнішній вигляд напою. Необхідно перевернути пляшку і збвтати її по колу. Уважно подивитися на “змію”, яку утворюють дрібні бульбашки. Великі бульбашки свідчать про те, що в пляшці вода або у складі напою води більше за норму. Якщо на склі пляшки білуватий наліт, вірогідно, це спирт, розбавлений водою. Відкривши таку пляшку, можна відчути навіть запах ефіру або ацетону. Наявність

ряду сторонніх домішок пов'язана із застосуванням нехарчового спирту: ацетон є ознакою синтетичного спирту; підвищений вміст ефіру, кротонового альдегіду, сірчистих сполук спостерігається в горілці, виготовленій з технічного гідролізного спирту. У смаку це виявляється наявністю пекучих тонів, різкого неприємного запаху.

Синій лакмусовий папірець забарвлюється в червоний колір – значить, у горілку додали сірчаної або оцтової кислоти.

Якщо у чайну ложку налити горілку, нагріти її запальничкою – хай рідина зажевріє, дати спирту вигоріти і понюхати рідину, що залишилася, можна відчутти різкий і неприємний запах. Це означає, що в горілці у великій кількості містяться сивушні масла. Якщо об'ємна частка сивушних масел, що містяться в горілці, перевищує 0,1 %, то при розтиранні її між долонями з'являється специфічний запах. Чиста горілка такого запаху не має [10].

Термін придатності. У спиртних напоях, виготовлених за всіма правилами ГОСТу, терміну придатності немає. Слід мати на увазі, що 40 %-на горілка замерзає при мінус 28,9°C, а 56 %-на – при мінус 36°C. Горілка, добре закупорена в тару з якісного скла, може пролежати 10 і більше років без шкоди для якості. Зрозуміло, цей термін “паленого” спиртного не стосується.

Висновки. Таким чином, застосування запропонованих методичних прийомів митниками безпосередньо на митних постах під час проведення митного контролю за пропуском горілчаних виробів при імпоротно-експортних операціях дозволить підвищити обґрунтованість призначення спеціалізованої товарознавчої експертизи.

Література

1. Митний кодекс України [Текст].
2. Декрет Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 р. № 46 “Про стандартизацію та сертифікацію” [Текст].
3. Постанова КМУ № 851 від 30.06.1996 р. “Про подальше удосконалення контролю за якістю лікеро-горілчаних виробів, які імпортуються в Україну” [Текст].
4. <http://www.newsru.com/russia>
5. ГОСТ 51355-99. Водки и водки особые. Общие технические условия [Текст]. – М. : Изд-во стандартов, 2000.
6. ГОСТ Р 51723-2001. Этиловый питьевой 95 %-ный спирт [Текст]. – М. : Изд-во стандартов, 2001.
7. Концерн “Укрспирт”. Технологічний регламент на виробництво горілок і лікеро-горілчаних виробів. – К., 1993.
8. Герасимова В. А. Товароведение и экспертиза вкусовых товаров [Текст] / В. А. Герасимова, Е. С. Белокурова, А. А. Выговтов. – СПб. : Питер, 2005. – 368 с.
9. ГОСТ Р 51786-2001. Водка и спирт этиловый из пищевого сырья. Газохроматографический метод определения достоверности. – М. : Изд-во стандартов, 2001.
10. <http://www.sbf.ru/recognize>. Служба по борьбе с фальсификацией.